

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ

Поліна ВЕРБИЦЬКА

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНА ВИХОВНА ТЕХНОЛОГІЯ
У ПРОЦЕСІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена актуальній проблемі впровадження ефективних виховних технологій у практику навчального закладу. Соціальне проектування є однією із найбільш продуктивних педагогічних технологій громадянського становлення особистості, важливою сферою застосування громадянських компетентностей.

Рівень розвитку громадянського суспільства та демократичних процесів загалом визначається соціальною активністю його громадян, наявністю потреби реалізувати особистий потенціал, соціальні компетентності задля покращення суспільно-громадського життя. У цьому контексті особливої ваги набуває практика громадянського виховання молоді, метою якої є створення сприятливих умов для громадянського становлення і особистісного розвитку особистості у процесі формування активної життєвої позиції і почуття відповідальності у суспільному житті.

Важливими напрямками громадянського виховання у сучасних умовах є становлення громадянських компетентностей — здатностей і навичок людини із соціальної адаптації і життя в умовах громадянського суспільства і правової держави. Вони передбачають готовність людини здійснювати ефективну соціальну комунікацію, співпрацю для досягнення спільних цілей, орієнтацію на сприйняття базових демократичних цінностей, особисту самореалізацію та участь в суспільних демократичних процесах. На думку академіка І. Беґа, спрямованість особистості, головна її установка в ранній юності полягає в діяльнісному самовизначенні, виборі власного життєвого шляху та пошуці більш рівноправних стосунків із дорослими [1, 75].

Методика навчання, що базується на розвитку громадянських компетентностей за допомогою технологій громадянської дії, орієнтована на активні та інтерактивні методи навчання, використання технології і практики створення навчальних ситуацій.

Аналіз сучасної педагогічної практики, переконливо свідчить про те, що серед великої кількості форм, засобів і методів громадянського виховання, однією із найбільш продуктивних педагогічних технологій громадянського становлення особистості є проектна діяльність. В її основі лежить інтеграція та безпосереднє застосування набутих знань учнів під час практичної діяльності.

Водночас, як свідчить досвід громадянського виховання, незважаючи на зростаючу популярність методу проектів серед навчальних закладів України, й досі залишається низка відкритих питань, що стосуються організації проектної діяльності у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. Відтак метою цієї статті є розгляд теоретичних та практичних аспектів використання методики соціального проектування у процесі громадянського становлення особистості.

Соціальне проектування є важливою сферою застосування громадянських компетентностей особистості. Основні положення цієї технології, розроблені вітчизняними та зарубіжними науковцями, можна співвіднести з діялісним підходом у сучасній дидактичній системі. Як зазначають дослідники, під час використання проектної технології вирішується низка різноманітних дидактичних і виховних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формуються вміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі; активно розвивається критичне мислення [5, 52].

Проектна діяльність належить до активних методів. Її перевагами є те, що учні навчаються, діють у мікросоціальному середовищі, отримують практичні навички, мають

можливість перевірити теоретичні надбання на практиці тощо. Перевага проектного методу: він сприяє формуванню зв'язку між школою та реальністю, впливає на формування в учнів ключових компетенцій, дозволяє здобувати необхідні знання у безперервному навчальному процесі, сприяє розвитку мотивації й активізує діяльність школярів. Варто звернути увагу й на те, що використання проектного методу має певні недоліки: реалізація шкільних проектів вимагає великої кількості часу, кінцевий успіх проекту не можливо спланувати, не всі учасники проекту можуть бути однаковою мірою віддані справі і прагнути позитивного кінцевого результату, в ході реалізації поставлених завдань можуть з'явитися перешкоди, які учасники проекту не подолають тощо.

Загальновідомо, що навчання демократичному громадянству відбувається не лише на уроці, а й на практиці, через залучення учнів до активної суспільної діяльності. Тому соціальний проект орієнтований передусім на експериментальне навчання, спрямоване на глибоку мотивацію та залучення учнів до такої діяльності. Місцева громада стає для учнів широким полем діяльності, застосування їхніх зусиль. Саме тут вони отримують свій перший і найважливіший досвід прийняття рішень щодо суспільно важливих питань.

У процесі дослідження проблем місцевої громади учні обговорюють фундаментальні громадянські цінності демократичного суспільства. Прикладом може бути спільне благо та індивідуальні права, влада більшості та права меншості тощо. Знання принципів та цінностей демократії допомагає учням стати активними і відповідальними громадянами.

Технологія проектування у сучасних умовах активно та успішно впроваджується у зарубіжній школі. Зокрема у США, Великій Британії, Бельгії, Фінляндії, Німеччині, Італії та інших країнах метод проектів здобув велику популярність завдяки раціональному поєднанню теоретичного знання та його практичного застосування для розв'язання конкретних проблем.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники нині переосмислюють розуміння сутності проектної технології. Треба розрізняти широке тлумачення проекту як поняття і конкретну освітню технологію — «метод проектів». Метод проектів як освітня технологія — це сукупність навчально-пізнавальних прийомів, за допомогою яких учні набувають знання та навички в процесі планування та самостійного виконання певних практичних завдань з обов'язковою презентацією результатів.

Для сучасної школи актуальним є як загально-соціальне розуміння терміну проектування, що передбачає процес формування освітньої системи загалом (проектування правил, норм, стандартів, механізмів життєзабезпечення освітньої системи), так і часткове, що має на меті залучення учнів до проектувальної діяльності, спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитися цілком реальним, практичним результатом, оформленим тим чи іншим чином.

Проектувальна технологія ґрунтується на позиціях педагогіки прагматизму, що передбачає погляд на виховання як на постійну реконструкцію особистого досвіду учнів, а також відповідність їх інтересам та потребам. Її прихильники відстоюють принцип «навчання за допомогою діяльності», розглядаючи при цьому діяльність як різновид творчої роботи, де учень виступає її активним учасником.

Таким чином, в основі цього методу лежить не інформаційний підхід, зорієнтований на розвиток пам'яті учнів, а діяльнісний, спрямований на формування в учнів комплексу розумових здібностей (розуміння, рефлексії, конструюючої уяви, здатності до цілепокладання), необхідних для дослідницької діяльності, а також конкретних умінь та навичок.

У ході проектної діяльності школярі навчаються: планувати свою роботу, заздалегідь прогнозувати її результати; використовувати різноманітні джерела інформації; аналізувати та порівнювати факти; аргументувати власні судження; приймати рішення; встановлювати соціальні контакти, розподіляти обов'язки, взаємодіяти; створювати реальний «кінцевий продукт»; представляти результати перед аудиторією; оцінювати свою діяльність та діяльність партнерів. Для проектної діяльності характерною є спільна робота учителя та учня з рівнем статусом обох сторін.

Варто зазначити, що проектна діяльність спрямована на вирішення таких психолого-педагогічних та організаційно-педагогічних завдань: розвиток пізнавальних інтересів, інтелектуальних і творчих здібностей учнів; інтеграція освітнього середовища школи і сім'ї,

школи і мікрорайону, ширше залучення батьків до освітнього процесу; соціалізація учнів, розвиток ключових компетентностей: комунікативної, кооперативної, інформаційної тощо; формування у школярів активної життєвої позиції; створення у школі єдиного колективу учнів і педагогів, атмосфери співпраці.

Водночас проектна діяльність школярів за низкою ознак відрізняється від навчально-дослідницької. Якщо навчально-дослідницька діяльність є індивідуальною за своєю суттю і спрямована на отримання нових знань, то метою проектування є вихід за рамки окремого дослідження, забезпечення реалізації здобутих знань та умінь на практиці, набуття певних компетентностей. Метод проектів має на меті всебічне та систематичне дослідження проблеми і розробку конкретного кінцевого продукту, передбачає отримання практичного результату, а не лише пошук певної інформації. Проект передусім є результатом колективних зусиль виконавців, тому на завершальному етапі діяльності передбачає рефлексію спільної роботи, аналіз її повноти, глибини, інформаційного забезпечення, творчого внеску кожного учасника. Такий процес здійснюється як у процесі навчання, так і в ході спеціально організованої позакласної та позашкільної діяльності учнівської молоді.

У сучасній педагогіці проекти класифікуються відповідно до певної домінуючої типологічної ознаки. Відповідно до домінуючого методу чи виду діяльності дослідники розрізняють:

- прикладні проекти, які відрізняються чітко визначеним результатом діяльності його учасників (наприклад, проект документа, словник, аргументоване пояснення будь-якого явища тощо). Такі проекти передбачають ґрунтовне осмислення структури, розподіл функцій між учасниками, оформлення результатів діяльності, їх подальшу презентацію та зовнішнє рецензування;

- дослідницькі проекти, що мають на меті організацію діяльності учнів, спрямовану на розв'язання творчих завдань із заздалегідь невідомим результатом та передбачають наявність певних етапів роботи (обґрунтування актуальності теми дослідження, предмета та об'єкта, визначення цілей та завдань, виявлення методів пошуку та джерел інформації, висунення гіпотези, визначення шляхів розв'язання проблеми, збір даних, їх аналіз та синтез, обговорення та оформлення отриманих результатів, виступ з повідомленням чи доповіддю, визначення нових проблем для подальшого аналізу);

- інформаційні проекти, які скеровані на вивчення характеристик будь-яких процесів, явищ, об'єктів і передбачають їх аналіз та узагальнення виявлених фактів. Структура такого проекту схожа на структуру дослідницького, що часто є основою для їх інтеграції;

- рольово-ігрові проекти, в яких учасники виконують визначені ролі (літературних персонажів чи вигаданих героїв), зумовлені характером і змістом проекту, імітують соціальні чи ділові відносини, ускладнені гіпотетичними ігровими ситуаціями. Структура таких проектів лише окреслюється і залишається відкритою до завершення роботи [8, 152–153].

На нашу думку, перелічені вище типи проектів є навчально-тренувальними, використовуються переважно у класно-урочній системі та спрямовані на відпрацювання конкретних компетентностей школярів (дослідницької, комунікативної тощо). У реальній практиці здебільшого застосовуються змішані типи проектів, де поєднуються ознаки декількох типів проектів і які є практично-орієнтованими. Такі проекти дозволяють не лише отримати нові знання, але й сприяють отриманню певного соціального досвіду, тобто є соціальними проектами.

Відповідно до предметно-змістової спрямованості виділяються монопроекти та міжпредметні проекти. Перші, як правило, виконуються на уроках одного предмета, хоча і передбачають використання знань інших дисциплін. Міжпредметні або інтегративні проекти найчастіше виконуються у позаурочний час, передбачають інтеграцію знань із декількох предметів та потребують кваліфікованої допомоги учителів-предметників. Прикладом інтегративних проектів може бути Інтернет-проект «XX століття: рік за роком», що включає інтеграцію знань із історії та інформатики.

За географією контактів проекти можуть бути внутрішньошкільними (класними, міжкласними), загальношкільними, позашкільними (міжшкільними), мережевими (міжрегіональними) та міжнародними. Прикладами загальношкільних проектів є створення

засобів масової інформації у школі, організація системи учнівського самоврядування, виставкового залу, музею школи. Різні загальноосвітні навчальні заклади мікрорайону можуть об'єднувати свої зусилля для здійснення спільної проектної діяльності. Це може бути обмін досвідом учнівського самоврядування шкіл району, організація опитування чи збір даних мешканців громади на певну тему, проведення конкурсів, змагань тощо. Мережеві проекти мають на меті широке залучення установ та представників громади до активної соціальної діяльності. Метою такої співпраці може бути сприяння системі соціальної допомоги представників громади, вирішення проблеми вандалізму, підтримка місцевої бібліотеки чи підготовка теле-радіопередач для місцевого радіо-телебачення.

Як свідчить досвід, учням важко самостійно опанувати технологію роботи над проектом. Важлива роль на всіх етапах діяльності відводиться педагогу, який, з одного боку, є організатором проекту і забезпечує розвиток і навчання вихованців, а з іншого, є рівноправним членом робочої групи і висуває власні цілі, аналізує ситуацію, пропонує цікаві ідеї для обговорення. Наставник може поділитися власним життєвим досвідом, допомогти школярам відшукати різнобічні джерела інформації щодо проблеми дослідження, посприяти у контакті із спеціалістами, представниками органів влади тощо.

Важливим аспектом організації проектної діяльності є мотивація учнів. Як правило, школярі мають позитивну мотивацію для дослідження певної проблеми у тому випадку, коли вони отримують не лише навчальний, але й соціальний досвід. Це відбувається за таких умов: якщо їхнє дослідження спрямоване на розв'язання важливої суспільної проблеми; тема дослідження для учнів є особисто цікавою, а процес дослідження захоплюючим. Відповідно основними принципами реалізації проектної діяльності повинні бути реальне партнерство учасників, прагматичність, практичність результатів, спрямованість на вирішення конкретної проблеми, орієнтація на короткотермінові та середньотермінові проекти, котрі мають найбільший виховний вплив.

Аналіз практичного досвіду організації проектної діяльності з учнівською молоддю дозволяє виділити такі її основні етапи: підготовчий (*змістовий та технологічний аспекти*), планування проектної діяльності (*постановка проблеми, розробка та планування певної дії*), дослідження проблеми та вибору шляху її розв'язання; діяльнісний (*розв'язання проблеми, реалізація дії*); презентація результатів; рефлексійний (*оцінка та аналіз отриманих результатів*).

На початковому, підготовчому етапі важливо виробити в учнів мотивацію до дослідницької роботи, оскільки особистий інтерес учнів сприяє усвідомленому підходу до виконання проекту в цілому. Етап підготовки до роботи над проектом передбачає створення ініціативної групи школярів, пошук чи вибір проблеми серед низки актуальних для школи та громади питань; визначення теми на предмет реальності здійснення, актуальності, суспільного значення. Цей етап має на меті теоретичну підготовку учасників проекту. Для ефективної, продуманої діяльності учні мають проаналізувати сучасний стан і перспективи розвитку місцевого співтовариства, актуалізувати знання про структуру органів державної та місцевої влади, механізми впливу громадськості та ЗМІ на процедуру прийняття рішень, а також отримати певні знання з теми, яка стала предметом дослідження та діяльності. Саме в цей період учні з допомогою учителя вчать аналізувати джерела, ефективно спілкуватися як між собою, так і з дорослими, обговорювати суспільні проблеми. У результаті цього етапу вихованці повинні сформулювати уявлення про діяльність різних органів законодавчої та виконавчої влади, повноваженнях та сферах їх відповідальності, навички критичного аналізу джерел дослідження та ділового спілкування.

На цьому етапі доцільним є проведення з учнями практичних занять із складання анкет, опитувальників, написання офіційних листів. Варто провести спільне обговорення зібраних джерел, проаналізувати отриману інформацію, застосовуючи прийоми розвитку критичного мислення. Принциповим є колективне обговорення учнями всіх рішень, що приймаються на основі узгодження їхніх інтересів, використовуючи різноманітні методи групової роботи (мозковий штурм, дискусія, коло думок, виявлення альтернативи, вибір оптимального варіанта тощо).

Етап вибору проблеми та її дослідження передбачає аналіз широкого переліку проблем місцевої громади, що потребують вирішення, вибір однієї з них, котра й стане об'єктом дослідження. Цей етап має на меті не лише збір інформації з проблеми дослідження, вивчення джерел та нагромадження матеріалів, а й безпосереднє навчання і набуття учнями досвіду активної діяльності. У його ході відбувається аналіз правової бази обраної проблеми та систематизація інформації щодо проблеми, отриманої учнями із різних джерел (газет, журналів, Інтернету, книжок, архівів тощо) на основі особистого дослідження, проведення соціологічного опитування, спілкування із спеціалістами, представниками влади та громадськості. Групи школярів презентують зібрані матеріали, наводять факти, статистичні дані, висновки спеціалістів, що доводять наявність самої проблеми, її актуальність. Учні розподіляють матеріали за розділами: актуальність проблеми для громади; збір та аналіз інформації з проблеми; план дій команди проекту; реалізація проектної діяльності.

Наприклад, учасники Програми міні-проектів, що здійснювалася у різних областях України впродовж 2006–2007 рр. в рамках проекту «Громадянська освіта — Україна», за основу своєї проектної діяльності обрали різноманітні соціальні проблеми, а саме: піклування про дітей з особливими потребами; пропагування здорового способу життя; підготовка молодіжних лідерів; створення молодіжних організацій, шкільних музеїв; краєзнавча, дослідницька робота; благоустрій селища, мікрорайону, міста; вирішення проблем навколишнього середовища тощо.

Головним завданням етапу вибору шляху розв'язання проблеми та розроблення плану її вирішення є планування учнями на основі систематизації та аналізу отриманого матеріалу діяльності із розв'язання проблеми. Мета цього етапу — визначити найбільш оптимальні шляхи розв'язання проблеми, які підтримує більшість групи. Результати дослідження проблеми обговорюються школярами колективно. Учні пропонують ідеї та варіанти вирішення проблеми. Критично аналізуючи зібраний матеріал, учасники робочої групи визначають різноманітні шляхи розв'язання проблеми та обирають найбільш оптимальний. У процесі обговорення школярі планують майбутню проектну діяльність: формулюють конкретні її завдання, методи та засоби реалізації; моделюють кінцевий результат; формують та визначають завдання робочих груп; розробляють або визначають критеріїв контролю тощо.

Реалізація етапу розв'язання проблеми передбачає спробу повністю або частково здійснити запропонований план дій команди, використовуючи правомірні та законні механізми впливу на прийняття рішення, організовуючи різноманітні акції, наприклад, звернення до місцевих органів влади, розміщення публікацій у засобах масової інформації; виступи по радіо та телебаченню; звернення до громадських організацій; залучення до цієї роботи комерційних структур тощо). Школярі, якщо це їм під силу, можуть пробувати самостійно розв'язати проблему через безпосередню участь у різноманітних толоках, добродійних акціях, фестивалях тощо. Найбільш оптимальним є шлях розв'язання проблеми, що поєднує діяльність владних структур із участю школярів, представників громадськості. У процесі виконання проекту можливе корегування його завдань, шляхів реалізації, використання окремих засобів тощо. Керівнику проекту варто пам'ятати, що коригування плану можливе лише у тому випадку, якщо не були реалізовані які-небудь з намічених пунктів, наприклад, не вистачило коштів. Об'єктивних причин, які можуть вплинути на виконання наміченого плану, може бути достатньо багато, але для того, щоб їх заздалегідь передбачити, потрібно більш ретельно працювати над складанням плану реалізації проекту. План можна змінювати, але при цьому не відмовлятися від остаточної мети проекту. Зміни до проекту може внести як керівник, так і його учасники після того, коли вони будуть обговорені і погоджені з усіма. Головна вимога корегування — не змінювати докорінно раніше складений план.

Результатом проектної діяльності є презентація та захист її кінцевого продукту. Успіх проекту значною мірою залежить від оформлення його результатів. Презентація матеріалів дослідження перед широкою аудиторією є неодмінною умовою роботи над проектом. Успішне представлення результатів дослідження може дати поштовх для подальшого розв'язання проблеми. Завданнями етапу презентації матеріалів дослідження є інформування громадськості про важливість обраної проблеми, представлення практичної діяльності у ході реалізації проекту, ознайомлення з її результатами.

Таким чином, перший крок дозволяє вам поінформувати громадськість про головні результати вашої роботи. Цей етап включає підготовку письмового звіту, а також усний виступ представників груп й консультантів проекту на публічному представленні. Одночасно пакет документів передається рецензентам та експертам для висновків. Інформація про хід проектної діяльності розміщується на стендах, що розкривають хід проектної діяльності команди та включають фотографії, схематичну інформацію, малюнки, які ілюструють процес дослідження. Під час усного захисту, що нагадує процедуру обговорення наукової роботи, автори представляють і обґрунтовують актуальність, значення, новизну і логіку свого проекту, відповідають на запитання слухачів та зауваження опонентів.

Треба зазначити, що роботу над проектом не можна вважати ефективною без аналізу учнями ходу та результатів своєї діяльності на різних етапах його дослідження, тобто проведення рефлексії. На завершальному етапі проекту доцільно організувати обговорення, під час якого учні матимуть змогу оцінити проектну діяльність в цілому та особистий внесок кожного у загальну справу, виявлять недоліки діяльності та обговорять шляхи їх подолання. Обмірковуючи досвід, набутий у процесі реалізації проекту, учні можуть проаналізувати, які знання вони отримали, чого і як навчилися, яких умінь і навичок набули, які переваги надає групова співпраця, що вдалося найкраще, наскільки важливою була їхня діяльність для громади. Доцільним є проведення анкетування учасників проектної діяльності.

Зокрема, результатами вищезгаданої Програми міні-проектів стали різноманітні суспільно-корисні справи, як-от: проведення циклу занять про проблеми дітей-інвалідів (Волинський ліцей-інтернат, м. Луцьк); створення веб-сайта проекту «Ми за життя без наркотиків» та веб-сторінки, проведення науково-практичної конференції (ліцей «Універсум», м. Київ); створення ресурсного центру «Лідерство — в дії», організація районного конкурсу на кращу модель учнівського самоврядування, навчання 45 представників учнівського самоврядування в школі «Лідерські кадри» (17 тренінгів) (Центр позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва); створення Новокаховської міської молодіжної організації «Перспектива», проведення тренінгів для молодіжних лідерів, видрук інформаційно-методичного збірника «Учнівське самоврядування як одна з форм громадянської освіти» (МО «Перспектива» смт Дніпряни, Херсонська обл.); створення клубу для дітей з обмеженими можливостями, проведення семінару (гімназія, смт Ново Троїцьке, Херсонська обл.); організація міжнародної зустрічі-семінару польських та українських учнів в Україні (ЗОШ № 4, м. Ківерці, Волинська обл.); видання брошури з організації шкільних європейських клубів (с. Піддубці, Луцький р-н, Волинська обл.); створення ресурсно-інформаційних центрів на базі всіх 18 шкіл-учасників проекту з європейської та євроатлантичної інтеграції України і видання посібника «Шляхи євроатлантичної інтеграції: погляд старшокласників» (ліцей бізнесу, м. Київ); проведення літньої школи «Шкільний веб-сайт як засіб спілкування зі світом», створення вебсайту, (спеціалізована ЗОШ № 2, м. Цюрупинськ, Херсонська обл.); проведення семінару для учасників шкільного самоврядування, оформлення музейної кімнати «Село живе, поки зоріє школа» (ЗОШ, с. Гаврилівка, Нововоронцовський р-н, Херсонська обл.); проведення соціологічного опитування мешканців міста, зібрання історичних відомостей про об'єкти заповідника для буклету (гімназія, м. Володимир-Волинський, Волинська обл.); створення клубу «Пам'ять», видання альманаху «Пам'ять невмируща», підготовка географо-краєзнавчої експозиції, випуск краєзнавчого буклету та п'яти випусків шкільної газети, оформлення експонатів шкільного етнографічного музею (ЗОШ № 56, м. Херсон).

Будь-яка завершена робота потребує оцінювання її процесу та результатів. Під оцінюванням у проектній діяльності варто розуміти процес моніторингу, спрямований на покращення якості формування рис громадянськості сучасної молоді і якості проектів із громадянської освіти.

Основними компонентами громадянських компетентностей, що підлягають оцінюванню, є уміння, навички і знання. Варто зауважити, що знання не можуть бути основою для оцінювання. У процесі проектної діяльності учні отримують досить значний обсяг інформації — це все те, що становить основу знанневої сфери. Головним об'єктом оцінювання повинна бути все ж таки діяльність учнів. Критерії такого оцінювання потребують серйозної розробки, яка здійснюватиметься у тісному співробітництві освітніх закладів із усіма зацікавленими

державними та громадськими інституціями. Учителі разом із іншими керівниками проєктів можуть розробити такі критерії оцінювання і довести їх до відома учнів. Варто пам'ятати, що морально-ціннісні орієнтири учнів не підлягають оцінюванню. Мета педагога — створити умови, що дозволятимуть учням усвідомлювати і висловлювати свої уподобання, почуття, переконання, що за ними стоять, вірування, цінності, а також замислюватися про них, розвивати і укріплювати.

Процес оцінювання успішності учня в становленні його громадянської компетентності повинний бути відкритим, демократичним і складатися з оцінки педагога, представників тих інститутів, які залучені до проєктної діяльності школярів і власної оцінки учнів. До такого оцінювання повинна залучатися і широка педагогічна громадськість, суспільно-професійні та громадські організації, зацікавлені у становленні і розвитку громадянського суспільства в нашій країні. Однією з найбільш адекватних форм такого оцінювання є громадсько-педагогічна експертиза навчального закладу.

В оцінюванні проєктної діяльності можна виділити два загальні види оцінювання: пряме і непряме. Об'єктами в прямому оцінюванні, як правило, виступають цілі і результати, які планувалися до початку проєкту. Саме за їх допомогою визначаються види заходів, що потрібно проводити для досягнення очікуваних результатів і запланованої мети. У ході використання прямого оцінювання варто здійснювати моніторинг проєктної діяльності, що передбачає спостереження і фіксацію заходів, які відбуваються. У такому випадку аналізується: розклад заходів (коли і як довго вони відбувалися); фінансовий план (скільки коштів і на що витрачено); план реалізації (хто і що буде робити). Моніторинг заходів дозволить з'ясувати і порівняти сплановане із реальними результатами та передбачає проведення зрізу якості. Ключовим завданням моніторингу повинно бути порівняння запланованого із реальним станом і визначення відхилень від запланованого, щоб у разі потреби відреагувати на це відповідним чином.

Важливим елементом у проєктній діяльності є і непряме оцінювання. В результаті проєктної діяльності в школі відбулося чимало змін: стали кращими взаємовідносини різних вікових категорій учнів, директор школи несподівано змінив своє ставлення і поведінку стосовно учнів, у школі відкрився молодіжний клуб, який допомагає вирішувати певні проблеми тощо. Усе те, що сталося, не було заплановано, але його обов'язково потрібно враховувати в процесі загального оцінювання проєктної діяльності.

Варто підкреслити, що в ході реалізації соціального проєкту важливим є не лише створення певного кінцевого продукту, але й громадянсько-виховний результат демократичної взаємодії учнів, учителів, батьків, громади в цілому у процесі його виконання. Відповідно основними громадянськими результатами проєктної діяльності є: формування цілісних уявлень про світ, суспільство, державу, соціальні інститути та структури, основні соціальні зв'язки та відносини, політичні та правові засоби їх регулювання; навчання успішної взаємодії з владними структурами та неурядовими організаціями при вирішенні соціально важливих проблем місцевої громади; збагачення знаннями та навичками соціальної дії при вирішенні соціально важливих проблем місцевої громади; мотивація до активної та безкорисливої громадянської дії; залучення до колективної діяльності (співпраці в команді); отримання можливості на практиці впливати на соціальне середовище.

Відтак, важливими наслідками Програми міні-проєктів, на думку учасників Програми міні-проєктів проєкту «Громадянська освіта — Україна», стало набуття досвіду планування і організації активної суспільної діяльності, знань та умінь у плануванні роботи, розподілі обов'язків, оформленні ділових паперів, збиранні інформації та залучення до вирішення проблем різних категорій населення. Учасники проєктів навчилися критично оцінювати власну діяльність, інформувати про свою діяльність населення, працювати в групі, робити комп'ютерні презентації, працювати з веб-сайтом, оформляти виставки, проводити екскурсії, спілкуватися і співпрацювати з дорослими, представниками влади та самоврядування. Учні стали активними в житті класу, школи, громади, повірили у власні сили, усвідомили власне місце в житті громади, відчували себе громадянами, які можуть впливати на проблеми сьогодення і отримали підтримку і вдячність громади, водночас громада міста більше дізналася про життя школи.

Таким чином, проблема вибору засобів та методів впливу вихователем на вихованців завжди залишатиметься актуальною в будь-якій освітній системі. Проектна робота дає всім учасникам практичний досвід, котрий базується як на знаннях, так і на перевірці знанневих істин у повсякденній діяльності. Цей досвід допомагає розвивати індивідуальні здібності і нахили, комунікативні зв'язки, вчить вирішувати завдання, розв'язувати конфліктні ситуації тощо. Участь у проектній роботі допомагає сформувати навички активного громадянина демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Особистісно зорієнтоване виховання. — К., 1998.
2. Ващенко Г. Загальні методи навчання. — К., 1997.
3. Гузєєв В, «Метод проектів» как частный случай интегральной технологии обучения // Директор школы. — 1995. — № 6. — С. 42–43.
4. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід / О. Поментун, Л. Пироженко. — К.: А.П.Н., 2002. — 136 с.
5. Історія для громадянина / В. Горбатенко, П. Вербицька та ін. — Львів: НВФ «Українські технології», 2003. — 167 с.
6. Клименко А. В., Подколзина О. А. Проектная деятельность учащихся // Преподавание истории и обществознания в школе. — Москва, 2002. — № 9. — С. 69–75.
7. Освітні технології: Навч.-метод. посібник / За ред. О. М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2002. — 225 с.

Ірина НАЗАРКО

ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЖИВОГО: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена проблемі гуманізації біологічної освіти, яка передбачає побудову педагогічної системи, що полягає у формуванні етичного ставлення до живих істот. Обґрунтовано різні шляхи і методику виховання учнів загальноосвітньої школи на засадах біоетики. Проаналізовано результати проведеної дослідно-експериментальної роботи щодо етичного виховання учнів основної школи у процесі вивчення живої природи.

Важливість виховання етичного ставлення школярів до живої природи набуває в наш час надзвичайної актуальності, оскільки свідоме розуміння відносин людського суспільства з природою є важливою умовою збереження середовища для повноцінної життєдіяльності та подальшого розвитку наступних поколінь. Сучасні діти живуть у якісно інших соціальних умовах, аніж їхні ровесники кілька десятиліть тому; їх світогляд став значно урбанізованішим через розширення потоку інформації і кола знань. Але, як переконують спостереження та результати дослідно-експериментальної роботи, сьогодні відчувається гострий дефіцит безпосереднього спілкування з живою природою, що негативно впливає на фізичне та психічне здоров'я дітей.

У сучасних умовах для більшості людей природа — це оточуюче середовище, різні об'єкти якого можна використовувати для власного блага, з прагматичною метою. Проте вона є могутнім засобом розумового і морально-естетичного виховання учнів. Спілкуючись з живою природою, спостерігаючи її об'єкти і явища, діти поступово пізнають довкілля, відкривають розмаїття рослинного і тваринного світу, усвідомлюють роль природи у житті людини, цінність її пізнання, переживають морально-естетичні почуття, які спонукають їх турбуватися про збереження природних багатств.

Метою статті є обґрунтування важливості виховання етичного ставлення школярів до живої природи. У статті розкривається роль біоетики у гуманізації біологічної освіти; обґрунтовується ефективність різних шляхів включення інформації з біоетики до змісту біологічної освіти і методики виховання учнів на засадах біоетики; аналізуються результати проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Необхідність дослідження проблеми етичного ставлення учнів до живої природи зумовлена суперечностями у процесі становлення особистості, а саме: між суспільною необхідністю виховання моральних якостей особистості і дійсним рівнем їх сформованості у